

Õnne valem **Margit Sutrop**

Miks oli vaja sellise pealkirjaga konverentsi? Eeldasime, et teadmine sellest, mis on õnn, aitab meil oma elu teadlikumalt ja paremini elada – nii üksikisiku kui kogu ühiskonna tasandil. Sokratese meelest kehtib ka vastupidine seos: hea elu seisnebki hea elu üle reflekteerimises. Hea elu või õnn on seotud väärtustega ja teadmine sellest, mida me väärtuseks peame, aitab seada eesmärgi nii inimesel kui ühiskonnal. Õnne mõiste võtab kokku kõik selle, mis on inimeste meelest ihaldusväärne ja väärtuslik. Ent seda kogumit hedonistlikest naudingutest, soovidest ja hinnangutest selle kohta, mis on väärtuslik, on päris raske ühe nimetaja alla viia. Ka on probleem selles, et asjad, mis on väärtuslikud, võivad sattuda omavahel konflikti. Kust me siis teame, mis on tähtsam, või kuidas peaksime tegema oma valiku? Kuidas konstrueerida selline õnne kontseptsioon, mis aitaks vastuolusid kõrvaldada ja väärtuskonflikte lahendada? Head elu või õnne on filosoofid defineerida proovinud üle kahe tuhande aasta, paraku pole siiani saavutatud konsensust. On küsitud isegi, kas õnne saab üldse defineerida? John Locke on öelnud, et antiikfilosoofid uurisid asjatult, kas ülim õnn seisneb rikkuses, meelelises naudingus või mõtisklemises. Sellele vastata on sama lootusetu kui arutleda selle üle, kas paremini maitsevad õunad, ploomid või pählid. Õnn on tema meelest subjektiivne nagu maitse-eelistusedki, inimestele lihtsalt meeldivad erinevad asjad. Kant viskas õnne küsimuse filosoofiast hoopis välja, jättes selle uurida empiirilistele teadustele, kuna me saame vaid öelda, mida inimesed õnneks peavad, mitte seda, mis õnn on. Ometi näib ka empiirilistel teadustel – psühholoogial, sotsioloogial, majandusteadusel – olevat vaja enne mõõtmisi mingit eelkontseptsiooni selle kohta, mis õnn on, muidu ei tea nad ju sedagi, mida nad mõõta tahavad või mille kohta küsida. Seejuures tuleb otsustada, kas õnn on see, mida õnneks peetakse (õnne subjektiivne kontseptsioon), või konstrueerime objektiivse õnne definitsiooni, mille abil saab kriitiliselt hinnata, kas inimesed on ka tegelikult õnnelikud, isegi kui nad ise seda usuvad.

Õnne konverentsi ettekannetes olid esindatud nii õnne subjektiivsed kui ka objektiivsed kontseptsioonid. Mõlema käsitluse puhul tekib hulk küsimusi. Objektiivsete teooriate puhul on küsitav, mille alusel me tuletame, et õnne puhul on olemuslikud just need asjad: kust me teame, millised on kõigi inimeste jaoks (inimloomusele vastavad) õnne piisavad ja vajalikud tingimused? Kas inimesed on üldse kõik sarnased, kas kõigil on vaja ühtesid ja samu asju, et olla õnnelik? Kas meil on õigust öelda, et kui mõni on õnnelik näiteks siis, kui ei saa kasutada kõiki meeli, et tema on objektiivselt õnnetu, kuigi subjektiivselt ei tunne millestki puudust. Või vastupidi, kui keegi, kellel on kõik õnneks vajalik olemas, ei tunne end õnnelikuna, et ta eksib, et ta tegelikult ikka on õnnelik (seda ise teadmata, tajumata). Kust me teame, mis tingimused on õnneks vajalikud? Kas meie käsitlus inimloomusest on õige? Kas selline inimloomus on üldse olemas?

Subjektiivsete teooriate puhul on jälle probleemiks, et me ei tea, kas see, kuidas inimesed oma õnnelikkust hindavad, ei ole mõjutatud sellest, mida üldiselt õnneks peetakse. See, kuidas inimesed hindavad emotsionaalselt ja tunnetuslikult oma subjektiivset heaolu, ei sõltu mitte ainult nende endi hoiakutest ja elukäigust, vaid ka sellest, mida ühiskonnas väärtustatakse. Et ühiskonnas on sellised õnne mudelid või õnne diskursused juba eksisteerimas, on raske olla piisavalt iseseisev ja tajuda oma õnne sellest väljaspool. Näiteks kui valdav on arvamus (mida uurijad oma tulemusi tutvustades omakorda süvendavad), et õnneks on vajalik materiaalne heaolu, siis on inimesel väga raske pidada end õnnelikuks, kui tal on vähem materiaalseid võimalusi kui teistel. Seejuures on paradoks selles, et pole ju fikseeritud, kui palju heaolu on vaja, et olla õnnelik. Majandusteadlane Richard Easterlin on sõnastanud 1974. aastal nn Easterlini paradoksi, mis ütleb: kui ühe riigi piires näib kehtivat seos, et mida rikkam inimene on, seda õnnelikum ta on, ei kehti see riikide vahel. Teiste sõnadega öeldes tähendab see, et

kui teatud heaolu tase on saavutatud, ei avalda riigi heaolu taseme kasv inimeste õnnelikkusele enam suurt mõju. Inimese õnnetundele loeb aga see, milline on tema heaolu tase võrreldes kaasmaalastega.

Nagu arvata võis, jõuti diskussioonis ka Eesti ja Soome ühiskonna erinevate väärtushoiakuteni. Soomlased ütlesid, et ühiskonnas ei tohi jätta kedagi üksi ja tähelepanuta ja et vahe heaolu tasemes ei tohiks olla nii suur, et inimestele peaksid olema miinimumtingimused tagatud. Eestlased aga rääkisid sellest, et igaüks on oma õnne sepp ja kõik sõltub sellest, kui positiivsed on meie eluhiinad ja emotsioonid. Mõtlemapanev oli Anu Realo ettekandes esitatud väide, et mitte ainult edu ei tee õnnelikuks, vaid õnnelikkus tingib edukuse. Ühelt poolt näitavad uuringud, et Eestis sõltub subjektiivne eluga rahulolu sellest, kas sul on töökoht, suurem sissetulek, kodakondsus, kõrgem sotsiaalse kapitali tase, madalam neurootilisus ja rohkem meelekindlust. Ent samas on õnnelik inimene võimeline kätte võitma need asjad, mis toovad kaasa rahulolutunde. Näib, et tegemist on muna-kana probleemiga. Kui meil läheks korda tunda end õnnelikuna, võiksime saavutada kõik need asjad, mis teevad meid õnnelikuks. Seega on üks võimalusi, kuidas oma õnnetunnet kasvatada, mõelda positiivselt. Meenutagem tuntud ütlemist: „Naerata ja maailm naerab vastu!” .

Tuleb läbi mõelda, mis asjad on sinu elus hästi ja osata neid asju piisavalt hinnata. Usun ka, et on vaja enesekindlust tunda rahulolu nendest asjadest, mis just sulle rõõmu valmistavad, isegi kui need ei ole teiste meelest õnneks vajalikud. Mu meelest võrdleme me end liiga palju teiste inimestega ja püüame saavutada seda, mille poole kõik püüdlevad. Nii võib kergesti juhtuda, et selle saavutamise, mida oleme teiste eeskujul taotlenud, ei teegi meid õnnelikuks. Õnne teema üle arutlemine näitas, et tuleks rohkem reflekteerida oma soovide üle, mõelda, mis on see, mida me tõeliselt tahame. See puudutab ka ühiskonda tervikuna. Vaid siis, kui eesmärgid, mida me endale seame, põhinevad teadlikel soovidel ja eri väärtuste kaalumisel, on lootust, et ehitame üles õnneliku Eesti.